

SZAKIRODALOM.

Brown, James Duff: *A manual of practical bibliography.* (*The English Library*) London é. n. [1907]. George Routledge and Sons Ltd. 8-rét. VII, 175 l. Ára vászonborítékban 2/6.

James Duff *Brown*, jelenleg islingtoni könyvtáros, nem ismeretlen olvasóink előtt. Főművét a *Manual of Library economy*-t e sorok írója mutatta be a könyvszemle hasábjain¹ s már akkor is kiemelte azt a minden ízében praktikus, a modern élet követelményeit szemmel tartó s a vaskalaposság hagyományait bátor kézzel félrelökő irányzatot, mely *Brown* írásait oly érdekessé és használhatóvá teszi. Ez a praktikus irányzat teljes mértékben megvan, s különben már a czimben is kifejezésre jut, *Brown* legújabb munkájában, mely a szerző ép oly világos, mint tömör előadásában foglalja össze a bibliografia szabályait.

Szerző munkája nyolcz fejezetre oszlik, melyekhez függelék gyanánt a bibliografiai munkákban használatos kifejezések meghatározása s a szokásos rövidítések feloldása, továbbá a fontosabb nyomtatási helyek nevének különböző formái járulnak.

A bevezető fejezetben *Brown* a bibliografia szó meghatározását adja s ennek kapcsán munkájának czélját is bővebben kifejti. Itt vesz magának alkalmat arra is, hogy elítélje a bibliografiai munkásság terén ma is túlnyomó *Dibdin-Brunet*-féle irányzatot, mely a ritkaságok túlságos kultusza folytán épen a legszükségesebb, valóban hasznos hajtó bibliografiai teendőkről eltereli a figyelmet. Befejezésül megpendíti a szerző az egyetemes bibliografiai szükségességét is, de egyúttal kimutatja, hogy az átlagos számítások alapján 20—30 millióra tehető nyomtatványok katalogizálása csak úgy volna lehetséges, ha az egyes kormányok vennék kezükbe a dolgot s csináltatnák meg lehetőleg teljes nemzeti bibliográfiájukat, melyek összeolvasztása útján állana elő az igazi *bibliographya universalis*. Feltűnő, hogy szerző a fejtegetések során sem a bruxellesi *Institut*, sem a londoni *Royal Society* idevágó törekvéseiről meg nem emlékezik. Logikailag helyesebb lett

¹ Magyar Könyvszemle 1904. évf. 484—488.

volna továbbá az egyetemes bibliográfiára vonatkozó e fejtegetések kapcsán emlékezni meg a kötelespéldányoknak a legtöbb európai kulturállamban törvényhozásilag szabályozott intézményéről is, mint a bibliografiai törekvések egyik főben járó fontosságú, teljesen nélkülözhetetlen segédeszközéről. E helyett szerző a VI. fejezet végén emlékezik meg röviden az angol és amerikai kötelespéldányokról. Fejtegetéseiből megtudjuk, hogy Angliában *öt* közkönyvtárnak jár ki az Egyesült királyság területén nyomtatott összes sajtótermékek egy-egy példánya, még pedig a londoni *British Museum*-nak, az oxfordi *Bodleiana*-nak, a cambridgei *University Library*-nek, a edinburghi *Advocat's Library*-nek s a dublini *Trinity College Library*-nek. Érdekesnek tartottuk itt kiemelni e körülményt most, a mikor a nemrég nálunk lefolyt sajtótörvény-ankéten elhangzott felszólalások során kikeltek törvényhozásunk ama rendelkezése ellen, mely a magyarországi könyvnyomtatóktól három köteles példány betérjesztését kívánja meg.

Brown könyvének második fejezete a régi és modern nyomtatványok címlapjáról, kolofonjáról és nyomdászjegyeiről ad rövid, de velős történeti áttekintést.

A harmadik fejezet a bibliografiai czikkely két fontos elemét, a kiadás helyét és keltét tárgyalja rendkívül világosan. *Brown* e fejtegetései során azt a legtöbb modern közkönyvtár instructióiban kifejtett álláspontot teszi magáévá, mely a nyomtatási hely feltüntetését a könyvészeti leírásnál mindig az illető város anyanyelvén kívánja meg. Ennek lehetővé tételét kívánja előmozdítani a műve végén található második függelékkel. E jegyzék, mely a városneveket úgy latin, mint különböző élő nyelvi alakja alatt sorolja fel a betűrendben, koránt sem teljes, de nem is törekszik teljességre s csakis a typográfiai szempontból legjelentősebb városokra szorítkozik. Hazánkból mindössze két név szerepel benne, még pedig ily formán: Agram or Zagreb, Austria (*sic*): 1527. Zagrabi (L.), utalással Zagrabia alól Agramra és Budapest: 1473, Ofen (German) utalással Ofen alól Budapestre!

A harmadik fejezet másik tárgya a kiadás dátumára vonatkozó tudnivalók összefoglalása. Fejtegetéseiből világosságuk kedvéért kiemelendők a chronogrammok s a sokszor igen bonyolult alakú római évszámozások feloldására adott szabályai. Teljes méltánylást érdemel továbbá *Brown* amaz óhajtása, hogy az évnélküli nyomtatványoknál ne érzük be e tény konstataálásával, hanem igyekezzünk legalább hozzávetőlegesen megállapítani az illető mű megjelenési idejét. »Mindig lehetséges — úgymond — a könyv dátumát, legalább egy század határai közt megállapítani s általánosságban, ha csak egy keveset tanulmányozzuk is szedését, nyomtatóját, kiadóját, előszavát, czélzásait s általános stílusát, nagyon közel fogunk járni megjelenése tényleges évéhez. Vannak

továbbá irodalmi, életrajzi s könyvészeti szótárak, melyek segíthetnek ilyen ügyekben s egy gondos bibliografus képes igen megközelíteni a valószínű dátumot. Egy könyv, melynek címe: *A kémia bölcselete*, é. n. 1560, 1630, 1720, vagy 1895 évben íródhatott, de senki sem tudná megmondani az ilyen fajta felvételtől, hogy mily időszakba vagy századba tartozik. Valóban — végzi be fejtegetéseit szerzőnk — jobb némi utánjárás árán kijelölni a könyv hozzávetőleges évszámát, mint leiratlanul hagyni a könyvet. Ha a kikövetkeztetett hozzávetőleges dátum szögletes zárjelbe tétetik, senki sem vonhatja kétségbe e gyakorlat észszerűségét.«

A következő fejezetben *Brown* a könyv lapszámozására, rétnagyságára s ívjelzésére vonatkozó tudnivalókat foglalja össze röviden, tekintettel arra, hogy e kérdések első sorban a bölcsőkori nyomtatványoknál merülnek fel, a melyek kollacziójáról — a mint szerzőnk műve több helyén kitörő keserűséggel mondja — viszonylag könnyen szerezhetünk tájékozást. »Furcsa világításba helyezi — úgymond — könyvészeti módszerünket, hogy egy ócska könyvről öt-hat hozzáférhető helyről is szerezhetünk pontosan készült, nyomtatott leírást, míg nem egy 1870-ben, 1880-ban, sőt 1900-ban kikerülő munka ép oly ismeretlen előttünk, akár csak a holdban készülő irodalom!«

A következő fejezet, mely a bibliografiák és katalógusok megszerkesztésével, helyesebben a szerzői név s péceszó körül felmerülő problémákkal foglalkozik, a legterjedelmesebbek egyike s közel a könyv egy negyedét (45—86 ll.) teszi ki. Miként a könyv többi része, ez a szakasz is bővelkedik gyakorlati jó tanácsokban és helyes alapelvekben. Szabályai megállapításánál a következő két szempont lebegett a szemé előtt:

1. Az elfogadandó szabályok tudományos és állandó, nem pedig érzelmi és ennélfogva ingatag alapelvekre építendőek;
2. a már egyszer elfogadott szabály ne legyen többé megváltoztatható, vagy a használó részéről különbözőképen magyarázható.

Szerző szerint tudománytalan és ingatag alapon állók a címfelvételre (*entry*) vonatkozó következő utasítások, a melyek különben nem egy előkelő könyvtárnál divatban vannak:

1. Bizonyos szerzőknek legjobban ismert (*bestknown*) nevük alatt való felvétele.
2. Bizonyos más szerzőknek legutóbb ismert (*lastknown*) nevük alatt való felvétele.
3. A szerzőknek inkább álnevük, mint valódi nevük alatt való felvétele.
4. Névtelen műveknél a legjelentékenyebb czimbéli szó (*prominent word*), mint péceszó alatt való felvétele.

Az első három pontban összefoglalt utasítások haszontalan-ságát *Brown* egy-egy példán mutatja be, a melyeket tanulságos voltukért röviden reprodukálunk.

Egy Cecilia Francisca Josefa Böhl von *Faber* nevű kis-asszony néhány művét *Faber* néven írta. Később *Planell*né lett, majd *Marchesa de Arco-Hormoso*, s végül *Arrom de Ayala* asszony. Nem érve be ezzel, a proteusi hajlamokkal bíró asszonyság néhány regényét Fernan *Caballero* álnév alatt követte el s ilyenformán örökös rejtélyként áll a »legjobban ismert név« szabályaival dolgozó könyvtáros előtt.

Több alapja van *Brown* szerint a legutóbb ismert név szabályának, mely főleg az angol nemesség körébe tartozó íróknál jöhet tekintetbe, a kik tudvalevőleg rangemelkedésnél nevüket is megváltoztatják. Jó példa erre lord *Grimthorpe* esete, a ki írói *carrière*-jét *Denison* családi név alatt kezdte, 1872 óta Sir Edmund *Beckett* név illetvén meg, ez alatt folytatta írásait s 1886 óta peeri méltóságra emeltvén lord *Grimthorpe* néven szerepelt könyvei címlapján is. Tekintettel az ily törvényes névváltozásoknak főleg a XVII. és XVIII. században rendkívül zavaros és bonyolódott voltára, *Brown* a címfelvételre a születési nevet ajánlja, mint kétségtelen jogosat és bizonyosat.

E két esettel kapcsolatban említi meg, mint rokon természetű esetet, az ellatinosított neveket, melyeket ő is — mint nem egy jelentékeny könyvtár: többek közt a Bibliothèque Nationale — tekintet nélkül azok jobban ismert voltára, anyanyelvi alakjukban kíván felvételni, természetesen utalással a latinos forma alól. A kivételek nagy ellensége itt mindazonáltal önmagának ellentmondva kénytelen egy kivételt tenni, még pedig *Erasmussal*, a kinek családi neve, tekintettel törvénytelen származását, nem egészen bizonyos. Mi részünkről *Brown* fejtegetéseinek ezen részét nem tehetjük magunkévá. A mult századok latinosított (v. görögösített) nevei közül azokat, melyek e formájukban váltak világhírűekké a katalógusokban s bibliografiákban megtartandóknak véljük, miután az anyanyelvi alakra való folytonos utalás a keresést jelentékenyen megnehezíti. *Melancthon* műveit például aligha jut valakinek eszébe *Schwarzerde* alatt keresni s nem látjuk át, miért kellene erre utalnunk a sokszor nagy területet elfoglaló betűrendes katalógusokban. Ilyen esetekben a tudományos szempontoknak teljesen eleget teszünk, ha a név anyanyelvi formája alól utalunk a humanistikus alakra s nem megfordítva.

Szintúgy nem írhatjuk teljesen alá mindazt, a mit *Brown* az álnevek feloldásáról mond. Az álnevek feloldását s a szerzők valódi neve alatt való felvételét csupán az utódok előtt úgy valódi, mint felvett nevük alatt egykép ismeretlen szerzők katalogizálásánál tartjuk föltétlenül helyén valónak. Oly íróknál azonban,

kiknek irodalom- vagy tudománytörténeti jelentőségük van, esetről esetre, az irodalomtörténetnek e tekintetben korántsem egyöntetű gyakorlatát kívánjuk szem előtt tartani. *Currer Bell* és *Boz* például az irodalomtörténetben mint historiai adat talál megemlítést, az ez álnevek alá rejtőzött szerzők azonban állandóan családi nevükön, tehát Charlotte *Brontë* és Charles *Dickens* alatt szerepelnek; e szerzők művei tehát katalogusainkban is *Brontë*, meg *Dickens* alatt volnának felveendők, utalással egykori álnevük alól. Ellenben George *Elliot*, George *Sand*, vagy hogy hazai példát is említsünk *Szigligeti* Ede az irodalomtörténetben is állandóan e nevek alatt szerepelnek és családi nevük csak mellékesen, mint pusztán historikum van megemlítve. Ezek tehát felvett nevük alatt volnának felveendők, a családi név alól történő utalással. Élő íróknál, a hol irodalomtörténeti hagyomány eljárásunkat nem szabályozhatja, az esetleges, egészen kivételkép használt álneveket mindig meg kell oldanunk, míg az állandóan, vaskövetkezetességgel használt írói nevet bátran megtarthatjuk. Amarra példa *Graindorge* Tamás, mely feloldandó *Hyppolite Tainere*, emerre Pierre *Loti*, melyre Julien *Viaud* alól kell ugyan utalnunk, de tanácsosabb *Loti* alatt katalogusunkba iktatni. Ha álnevű kortársainkról később ellenkező irodalomtörténeti hagyomány fejlődik ki, vagy pedig írói és családi nevük egyaránt a feledés homályába vész, akkor nem marad más hátra, mint hogy utódaink a változott viszonyoknak megfelelően átdolgozzák az ekként antikvárt felvételeket. Az ekként felfemerülő munkatöbblet annyira jelentéktelen, hogy szinte eltörlődik ama fizikai erőpazarlás összegével szemben, melyre pl. a British Museum olvasói folytonosan kényszerülnek akkor, midőn a *Voltaire*t tartalmazó czédulatoktól *Arouet*-hez kell szaladniok!...

A czímfelvétel egy másik vitás, közmegelekedésre soha meg nem oldható problémáját az anonym munkák szolgáltatják. Ha a névtelenül megjelent munka szerzője kideríthető, akkor, s ebben mindnyájan megegyezünk, a felvétel a kikutatott szerzői név alatt történik. A véleménymegosztás az eseteknél nyilvánul, a midőn a mű szerzője meg nem állapítható. Ilyenkor kétféle eljárás lehetséges, melyek mindegyikének meg van a maga jó és rossz oldala.

Az egyik a czímzavak legjelentősebbikét kívánja péczszóként kiemelni; ez eljárás hívei szabályukat azzal indokolják, hogy a sokszor hosszú czímekből az ember gyarló emlékező tehetségében rendesen a lényegét magában foglaló legfontosabb rész marad meg s így az észszerűség azt parancsolja, hogy ebből a részből válasszuk ki a szükséges péczszót. Ez első pillantásra tetszetős okoskodás azonban nem állja meg a kritikát: egyrészt igen sok esetben nem csak egy, hanem két, vagy három egyformán fontos, péczszóként tehát egyformán kiemelhető szó van a czímbe; másrészt az emberi emlékező tehetség oly bizonytalan

alap, hogy arra a címfelvételnél építeni szinte képtelenség. A dolgot komplikálja még az a körülmény is, hogy a fogalmak túlnyomó részének kifejezésére a legtöbb nyelven két-három egyértékű kifejezés ú. n. szinonima áll rendelkezésünkre, melyek jelentéstani árnyalatai a legtöbb esetben nem elégségesek ahhoz, hogy az emlékezetben félig elmosódott könyvczímekben egymás felcserélődését megakadályozhassák.

A másik, *Brown* által is melegen ajánlott mód abban áll, hogy péczesző gyanánt mindig a könyvczím legelső nem névelői szavát alkalmazzuk, tekintet nélkül arra, hogy az illető szó minő nyelvtani kategóriába tartozik (főnév, melléknév, határozó, ige stb.). Ez kétségkívül a legkorrektebb álláspont, bár meg kell vallanunk, hogy a használó tájékozódását rendkívül megnehezíti. Mert arra, hogy hosszabb könyvczímeket szószerint elménkben tarthassunk, normális körülmények közt nem vagyunk képesek. Hiszen nem minden könyvtárhásznló van olyan mnemotechnikai képességgel megáldva, mint Janus *Pannonius*, a ki egyszerű hallásra megtartotta elméjében a felolvasott verseket!

Ez eljárás fogytakozására különben maga *Brown* is felhívja figyelmünket egy rendkívül szerencsésen megválasztott példa kapcsán. *Dickens* regényeit említi meg, melyek címét minden valamire való angol olvasó ismerni véli. Pedig mennyire téved! *Dombey and Son* eredeti czíme *The dealings with the firm Dombey and Son*, *David Copperfield*-é *The personal history of David Copperfield*, és így tovább; úgy hogy e közismert regények anonymitás esetén az utóbbi szabály értelmében nem *Dombey* vagy *Copperfield*, hanem *Dealings* meg *Personal* rendszó alatt volnának fölveendők, a mi ugyancsak megnehezítené, sokaknak egyenest meghiusitaná feltalálásukat.

E nehézségen azonban a két módszer kombinálásával — az emberi lehetőség határai közt — elég jól lehet segíteni. A címfelvétel mindig az utóbbi módon történjék meg, utalással az előbbi módszernek megfelelően kiválasztott legfontosabb czímszó alól.

A következő vagyis VI. fejezet két részre oszlik. Előbb a könyvek belső tartalmi leírásának (*adnotation*) fontosságát és főbb szabályait fejtegeti, azután az eddig elmondottak alapján pontokba foglalja azokat az alapelveket, a melyeket a bibliografiai cikkek különböző elemeinek felvételekor szem előtt kell tartanunk s a melyeket indokolva az előző fejezetekben fejtett ki bővebben. *Brown*-nak az angol és amerikai könyvtárakban divatos tartalmi bibliografiai leírásra vonatkozó nézeteire ezúttal ki nem terjeszkedünk, miután a legközelebbi alkalommal E. A. *Savage*-nak e tárgyról írt monográfiájával kapcsolatban úgy is visszatérünk s bővebben fogjuk fejteni az ide vágó véleményeket.

Szintügy kevés a mondani valónk a VII. fejezetről, mely főleg *Stein: Manuel de bibliographie générale* című alapvető munkája nyomán a legfontosabb könyvészeti munkákat sorolja fel a következő tiz csoportozatban:

1. A bibliografia elmélete, története és alkalmazása.
2. Általános könyvészet.
3. Nemzeti könyvészet.
4. Különleges könyvészet; egyes tárgyakról és szerzőkről.
5. Üzleti könyvészet.
6. Nyomdászat.
7. Könykviválasztásra vonatkozó kalauzok.
8. Könyvtári jegyzékek
9. Folyóiratok bibliográfiája.
10. Anonymusokra, pseudonymákra stb. vonatkozó bibliografiák.

Szerző a címek felsorolásánál csak a legfontosabb munkálatokra szorítkozik, de több igen fontos, újabban megjelent munka kikerülte figyelmét. Így kimaradtak pl. *Haebler*-nek a spanyol-portugál ősnymtatványokra vonatkozó nagyszabású dolgozatai; a *Holzmann-Bohatta*-féle *Anonymen-Lexikon* s ugyane szerzők *Pseudonymen-Lexikonja*, *Petzhöld Neuer Anzeigere*, a *Bibliographie Moderne*, a *Revue des bibliothèques*, a *Ferguson*-féle *Bibliotheca Chemica*, a *F. Dietrich* szerkesztésiben megjelenő *Bibliographie der deutschen Zeitschriften-Literatur* stb., hogy találmra csupán néhány nagy fontosságú, valóban általános érdekű kiadványt említsünk.

Az utolsó fejezet végre *könyvgyűjtemények* címén a nyilvános könyvtáraknak szerző *Manueljéből* ismert kettős felosztását muzeális és ismeretterjesztő (*workshop*) könyvtárakra fejtegeti. Gondos tárgymutató rekeszti be a csinos kis kötetet, melyet a tárgy iránt érdeklődők meleg figyelmébe ajánlunk.

Dr. Gulyás Pál.

Beck, C.: *Jahrbuch der Bücherpreise. Alphabetische Zusammenstellung der wichtigsten auf den europäischen Auktionen (mit Ausschluss der englischen) verkauften Bücher mit den erzielten Preisen. I. Jahrgang 1906.* Leipzig. 1907. Otto Harrassowitz. 8-rét. X. 237. l. Ára vászonborítékban 8 M.

Mint ismeretes, Anglia s az északamerikai Egyesült-Államok könyvárveréseiről már 1886, illetve 1894. óta jelennek meg rendes évkönyvek, a melyek a régi könyvek kereskedelmi értékének megállapításánál immár nélkülözhetetlen segédkönyvek. Az angol s amerikai könyvgyűjtők sajátos törekvései s az európai szárazföld szerényebb eszközökkel dolgozó bibliofiljeihez képest hasonlíthatatlanul nagy áldozatkészsége, ez évkönyvek használhatóságát erősen korlátozták.